

Risk, belirsizlik ve korku toplumunda afetler: COVID-19 örneği¹

Nusret Gökteş* & Celal İnce**

Öz

Bu çalışma; risk, belirsizlik ve korku kavramlarını sosyolojik bir perspektifle COVID-19 özelinde tartışmaya çalışmaktadır. 2019 yılının aralık ayında, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde ortaya çıktığı düşünülen ve daha sonra Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından salgın hastalık olarak ilan edilen COVID-19, doğrudan veya dolaylı olarak toplumlarda önemli hasarlara neden olmuştur. Biyolojik ve küresel bir afet türü olarak değerlendirilebilen COVID-19, modern çağın temel karakteristik özelliklerinden olan risk, belirsizlik ve korku kavramlarının tezahürlerini yansıtan bir fenomene dönüştüğü izlenmiştir. Çalışmada, sözü edilen bu kavramlar ile COVID-19 arasındaki ilişki; başta Ulrich Beck'in "risk toplumu" kuramından hareketle literatür taramasına dayalı analiz edilerek bir durum tespitinde bulunmaya çalışılmıştır. COVID-19, sosyal düzeni bozması açısından afetlerin genel özelliklerini yansıtmakla birlikte modern çağa özgü olan ve daha çok modern toplumlarda karşılaşılan risk, belirsizlik ve korku iklimi ile iç içe olduğu görülmüştür. Modern toplumlar; bir taraftan tehlikeleri kontrol altına almaya, "bilinmezliği" bilinir kılmaya ve bu vesileyle toplumsal korkuları bastırmaya çalışırken yeni riskler, yeni belirsizlikler ve yeni toplumsal korkular üretmeye neden olmaktadır. Modern toplumlar; insan-doğa ilişkisinin bozulması, eşitsizlik, teknolojik ilerlemeler, küreselleşme gibi sahip olduğu özelliklerinden dolayı COVID-19'un çok daha hızlı yayılmasına neden olmuş, bu toplumlarda belirsizlik uzun süre devam etmiş, risk ve belirsizliğe bağlı olarak büyük bir korku yaşanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afet sosyolojisi, risk, korku, belirsizlik, COVID-19 salgını

Araştırma makalesi

Research article

Geliş - Submitted: 23/10/2022

Kabul - Accepted: 14/11/2022

Atıf – Reference: Gökteş, N. & İnce, C. (2022). Risk, belirsizlik ve korku toplumunda afetler: COVID-19 örneği. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 10, 66-81.

Disasters in society of risk, uncertainty, and fear: The case of COVID-19

Abstract

This study discusses the concepts of risk, uncertainty, and fear due to COVID-19 with a sociological perspective. COVID-19, which was thought to have emerged in the city of Wuhan in China's Hubei province in December 2019 and was later declared an epidemic by the WHO, caused significant damage directly or indirectly in societies. It has been observed that COVID-19, which can be considered as a biological and global disaster type, has turned into a phenomenon that reflects the concepts of risk, uncertainty, and fear, which are the main characteristics of the modern age. In this study, the relationship between these concepts and COVID-19 are discussed; First of all, it has been analyzed via the literature review based on Ulrich Beck's "risk society" theory to determine the situation. Although COVID-19 reflects the general characteristics of disasters by disrupting the social order, it has been seen that it is intertwined with the climate of risk, uncertainty, and fear, which is unique to the modern age and mostly encountered in modern societies. On the one hand, modern societies embody new risks, new uncertainties, and new social fears while trying to control the dangers, to make the "unknownness" known, and by this means to suppress social fears. Due to modern societies' characteristics such as the deterioration of the human-nature relationship, inequality, technological advances, and globalization, it caused the spread of COVID-19 much faster. Uncertainty continued in these societies for a long time, and there was great fear due to risk and uncertainty.

Keywords: Disaster sociology, risk, fear, uncertainty, COVID-19 pandemic

¹Bu çalışma "Risk, belirsizlik ve korku toplumunda afetler: COVID-19 örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

*Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı,
E-posta: babedyo@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4311-6516

**Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
E-posta: celalince548@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6081-4100

Giriş

Risk kavramı bir tehlikenin görünür duruma geçmesi ve olasılık değeri hesaplanmaya başlanmasıyla daha anlamlı hâle gelmektedir. Risk, gelecekle ilgilidir ve geleceği gündeme getirir (Beck, 2019, s. 8). Risk kavramı geleneksel dönemlerde deniz aşırı seyahatlerde denizcilerin kullandığı bir terimken günümüzde bu alanın oldukça ötesine geçmiştir. Risk; günümüz dünyasında başta bankacılık, sigortacılık, finans, tıp, teknoloji ve medya olmak üzere birçok alanda oldukça geniş bir yelpazede kullanılmaya başlanan bir kavram hâline gelmiştir (Soydemir, 2011, s. 170). Orta Çağda deniz-aşırı ticaret yapan bir tüccar için korsanlar risk iken günümüzde sosyal medyada kişisel verilerin paylaşılması da bir risk olarak kabul edilmektedir.

Beck, Risk Toplumu adlı eserinin önsözünde “modernleşme, 19. yüzyılda korporatif olarak kemikleşmiş tarım toplumunu tasfiye edip sanayi toplumunun yapısal çehresini sıyırap ortaya çıkardıysa, bugün de sanayi toplumunun konturları lağvediyor ve modernliğin sürekliliği dahilinde başka bir toplumsal biçim ortaya çıkıyor” diyerek *risk toplumu* kavramına işaret etmektedir (Beck, 2019, s. 9). Giddens (2020), 20. yüzyılın sonlarında toplum bilimlerin karşılık vermesi gereken ve bizi modernliğin ötesine götüren bir dönemin başında olduğumuzun, bu dönemin çeşitli göz kamaştırıcı terimlerle ifade edildiğini ve bunlardan birkaçının ‘bilgi toplumu’, ‘endüstri sonrası toplum’, ‘tüketim toplumu’, ‘postmodernizm’ olduğunu ifade etmektedir (Giddens, 2020, s. 10). Modernleşme sonrası dönem geç/ileri modernleşme ya da post modernizm gibi isimler de modern toplumların bir sonraki aşamasını tanımlamak için başvurulan diğer kavramlar olmuştur. Beck ise modernleşme sonrasını risk toplumu olarak anlamlandırıp adlandırmıştır (Beck, 2019).

Risk Toplumu kuramı bir yönüyle, modernleşme teorisinin anlamlandırma gayretinin bir sonucudur (Esgin, 2013, s. 683). Risklerin artışı, önlemlerin modern tehditler karşısında işlevsiz kalması, nükleer kazaların önceki kaza kavramına girmediği için risklerin sigortalanamadığı düşünülmektedir (Çuhacı, 2007, s. 147). Nükleer santralinin patlaması riski modern toplumun, sanayi devrinin tehdidi olabilmektedir. Geleneksel toplumda bu kadar ciddi nüfus artışının olmamasının yanında ihtiyaç olan enerji ve harcanan enerji birbirine denk gelirken günümüzde nüfus artışından dolayı nükleer santrallere ihtiyaç duyulmaktadır. Nükleer santrallerin patlaması, reaktör kazaları gibi riskler günümüzde sigortalanamaz (Beck, 2019) riskler arasında yer almaktadır. Riskler, insanlık tarihi boyunca var olmasına rağmen geleneksel toplumdaki günümüz toplumuna doğru anlam değişikliğine uğramıştır (Çuhacı, 2007, s. 134). Kırılma ihtimali yüksek olan bir fay hattı üzerinde yaşayan geleneksel toplum bireyinin depremden habersiz olan risk bilinci ile depremin bilimsel açıklamasını yapan modern toplum bireyinin risk bilinci birbirinden farklılık göstermektedir. Modern toplumun risk bilincine sahip bireyi, depremi daha iyi tanımakta ve tanımlamaktadır. Yeni bir dünya oluşturan modern toplum bireyi ağır sanayiden de endüstriyel kaza risklerinden de haberdardır. Bu yönüyle tarihsel süreç içerisinde risk anlamı dönüşmüştür. Modern süreçte üretici güçlerin katlanarak büyümesiyle oluşan tehlikeler ve potansiyel tehditler ciddi bir şekilde artmıştır (Beck, 2019, s. 21). Bu tehlike ve tehlikeler önceki dönemlerden, yüzyıllardan oldukça farklıdır. Hastane gibi sağlık tesislerinde anatomik yapıların görünür kılınmasında, iletişim cihazlarımız olan telefonların kullanılmasında hayatımıza yapay yolla giren radyasyon¹ üretici gücün büyümesiyle oluşan tehlikelerdir.

Beck; söz konusu risk toplumu kavramını, geleneğin kırıldığı ve yaşamımıza doğadan çok bilimsel ilerlemenin hâkim olduğu modern toplumu tanımlamak için kullanmıştır (Esgin, 2013, s. 684). Beck’in geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş süreci olarak ifade ettiği risk toplumu kavramı, çeşitli belirsizlikler ve tehlikeler içermektedir. Günümüz dünyasının belirsizlikler dünyası olması, neredeyse her eylemin tehlike barındırması, risklerin alınıp

¹<https://www.afad.gov.tr/kbrn/radyasyon-kaynaklari>, Erişim Tarihi: 09.04.2022

satılması (ya da sigortalanamaması) teorisini desteklemektedir. Risk toplumu hâkim düşüncenin, kültürün, politik ve iktisadi yaklaşımların gelenekten değil modernlikten yararlandığı bir tarihsel süreç olarak değerlendirilebilir. Sosyoloji teorisyenleri, toplumların gelişmelerini ve ulaştıkları tarihsel ilerlemelerini kuramlarla isimlendirmişlerdir (Çuhacı, 2007, s. 130). Risk toplumu da bu toplumların ulaştığı tarihsel gelişmenin Beck tarafından adlandırılmasıdır.

Beck (2019), Bavyera Ormanında bir otun hayatının uluslararası anlaşmalara bağlı olabileceğini iddia etmektedir. Dolayısıyla riskler giderek küreselleşmektedir. Bu örnekten hareketle Çin metropollerinde kullanılan araçların egzoz gaz salınımlarının ozon tabakasını inceltmesiyle oluşan iklim değişikliğinden bu teknolojik makinelerden uzak olan ve kullanmayan Amazon havzasında yaşayan köylüler etkilenebilmektedir. Risk toplumu bu yönüyle dünya risk toplumdur (Beck, 2019). Bir devinime sahip risk halkasının ilgili veya ilgisiz herkese ulaştığı görülmektedir. Bu bağlamda modern dünyada birey adeta bir risk bulutu içerisinde yaşamaktadır. Neredeyse hayatımızın her yerinde olan riskler, bazı risk kuramcıları tarafından kategorileştirilmektedir. Örneğin Giddens tarafından riskler, dışsal riskler ve imal edilmiş riskler olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Dışsal risk; dış dünyanın neden olduğu, geleneğin ya da doğanın rutininin bozulduğu riskler iken daha öncesinde tecrübe etmediğimiz, teknoloji ve bilimin gelişmesiyle dünya üzerindeki riskler ise imal edilmiş risklerdir.² Bu kategoriye göre iklim değişikliği, ekosistemlerin bozulması, ormansızlaştırma, Genetiği Değiştirilmiş Gıdaların (GDO) etkileri, silahlanma yarışı, savaş ve göçler imal edilmiş risklerdir.

Risk kavramıyla yakın ilişkili olan temel kavramlardan biri belirsizliktir. Belirsizlik; belirsiz olma durumu, açıkta görünürde olmayan, anlam bulanıklığı oluşturan, benzerleriyle karıştırabilen (Çakır, 2011, s. 64), ne olduğu belli olmayan durumları ifade etmek için başvurulan bir kavramdır. Korkuyla korkunun neden olduğu belirsizlik kavramının yakın bir ilişkisi vardır. Çözülmemeyen belirsizlik, durum ve süreçler kaotik ortamların oluşmasına neden olmaktadır. Kaotik ortamlar hem bireysel anlamda hem de toplumsal anlamda korkunun oluşmasında etkin rol oynamaktadır. Belirsiz olan durumların kesinlik atfedilen durumlarla mesafesi oldukça uzaktır. Belirsizlik bir anlamda kesin olmayandır. Belirsizlik bir nesne veya olayın birden fazla kategoriye sokulabilmesi, dilin görevli olduğu sınıflandırma fonksiyonunun bozulması olarak tanımlanır (Bauman, 2003, s. 9). Olayların tek bir kategoriye girememesi, sınıflandırmada yaşadığı bulanıklık kişiyi rahatsız eder. Yaşam ve yaşamı anlamlandırma, netlik ister. Müphem olandan kaçış, müphem olanı belirlemek insan doğasının bir gereğidir. Aynı zamanda belirsizlik ekonomi, dilbilim, hukuk, politika gibi alanlarda da sıkça karşılaşılan önemli bir fenomendir.

Modernlik, temelleri aydınlanma felsefesine dayanan, merkezine akıllı ve bireyi alan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel açıdan derin bir dönüşümü ifade etmektedir. 17. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret etmektedir (Giddens, 2020, s. 9). Elbette Giddens'in bu tanımı modernliği tüm çerçevesiyle değerlendirememektedir. Modernliğin düşünsel, politik ve ekonomik gibi birçok boyutu vardır. 20. yüzyılda sosyal teorisyenlerin toplumu anlamlandırma çalışmaları hız kazanmıştır. Kimisi bilgi toplumu derken kimisi endüstri toplumu demiştir (Giddens, 2020, s. 10). Konumuz açısından modernliğin önemi ise geleneğe olan karşıtlığı ve gelenekten kopuşudur. Modern aklın ve modern pratiklerin merkezi üst yapısı ikiliktir (Bauman, 2003, s. 26). Modern pratikler modernliği anlatmak için modern-geleneksel ikilikleri kullanır. Yaşam tarzlarında modern tanımlamak için geleneğe, geleneği tanımlamak için modern olana işaret edilir. Teknolojik gelişmelerin modernlikle bağdaştırmasından hareketle günümüzde aile-dost sohbetlerinde aşırı elektronik cihaz kullanımında 'Eskiden böyle değildi,

²https://birikimdergisi.com/guncel/10045/kuresel-risk-toplumu-ve-toplumsal-tecrit#_ftn3, Erişim Tarihi: 08.04.2022

iki lafın beli kırılırdı.’ denilerek geleneksel olana işaret edilir. Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları bizi geleneksel toplumsal düzen türlerinin tamamından eşi görülmedik biçime söküp çıkarmıştır (Giddens, 2020, s. 12). Modernlik nasıl ki riskleri ifade etmek için kullanıyorsa belirsizlikler için de kullanmak yanlış olmayacaktır.

Aydınlanma düşüncesinden hareketle modernliğin ileriye dönük bir dönüşümü ifade ettiği anlaşılır. Bauman (2003) bu yürüyüş için acılı, saplantılı bir ileriye yürüyüş demektedir. Modernlik ile beraber neredeyse her şeyin bir bilimi ve uzmanlığı ortaya çıkmıştır. Bunun nedenleri arasında belirsizlikler önemli yer tutmaktadır. Çağımızın en önemli sorunlarından biri olan gıda güvenliği çarpıcı bir örnektir. Kimi uzmanlar ne yediğimizi bilmediğimizi, gıdalarda tarımsal ilaçların, kimyasalların, gübrenin ve katkı maddelerinin azımsanmayacak oranda fazla olduğunu yediğimiz birçok ürünün sağlığımızı tehdit ettiğini söylemekteyken (Erkmen, 2010) büyük şirketler ürünlerinin ambalajlarında ‘trans yağ yoktur’, ‘katkı maddesi içermez’, ‘el değmeden üretilmiştir’ vb. tanıtımlarla ürünlerinin yararlı olduğunu söyleyebilmektedir. Her iki görüşün birey için yarattığı şey ancak bir belirsizliktir. Kimi dinlemeyelim, kim doğru söylüyor diye kafası karışan birey daha çok uzman görüş ihtiyacı duymakta ve bu kısır döngü uzadıkça uzamaktadır. Bu tartışmalar devam ettikçe bir modern çağ sorunu olan gıda güvenliği güncelliğini korumaktadır. Gıda güvenliğinin yanında kişisel verilerin internet aracılığıyla yayılması gibi bilişim problemleri, sosyal medya kullanımının kişilerin duygu dünyasında yarattığı travmatik sonuçlar gibi belirsizlikler de mevcuttur. Modernlik belirsizliklere neden olurken bu belirsizliklerin kökünü de kazıma çabasına sahiptir. Modern pratikler dünyanın tam bir haritasını çıkarmak istemektedir (Bauman, 2003, s. 18).

Risk kavramıyla ilişkili diğer temel bir kavram korku kültürüdür. Korku, kişinin kendi düşüncelerinin sebep olduğu bir duygudur. Korku; gerçek olmayan hayali, sanal bir durumdur. Aynı zamanda korku, aklın yitimi olarak da ifade edilir. Korku hâli bireyin; çoğu zaman dayanağı olmayan düşüncelerin zihni, gerçekçi ve selim düşünmesini engeller. Bu düşüncelerin içeriğinde tehlike, tehdit, risk durumları olduğu için korku duyulur. Korku, mevcut duruma değil, bu durum için geliştirdiğimiz düşüncelerimize verdiğimiz bir tepkidir. Korkunun toplumsal bir yönü olduğu gibi bireysel bir yönü de bulunmaktadır. Örneğin yükseklik, kimisi için adrenalin ve heyecan ifade ederken kimisi için asla baş edemeyeceği bir korku ifade edebilir. Buradan hareketle korku önemli oranda düşüncelerden oluştuğu görülmektedir (Gençöz 1998, s. 10). Risklerin; tehdit ve tehlikelerin arttığı zamanlarda bireyde korku gittikçe artmakta, birey analitik düşünce becerisini kaybedebilmektedir.

Korku kişinin kendi düşüncelerinin neden olduğu refleksif bir hâldir (Gençöz, 1998, s. 1). Korku bir sonuca değil bir sürece yönelik psikolojik bir hâl durumudur. Furedi ise korkuyu beklenmedik ve öngörülemez bir durumda insan zihninin yoğunlaşmasını sağlayan mekanizmalar olarak ifade etmektedir (Furedi, 2017, s. 8). Eylem/olayın sonucunda değil eylemin sürecinde korku yaşanır. İrrasyonel davranışlar sergilemesine neden olan korku rasyonel olmaktan uzaklaşmaya neden olmaktadır. Örneğin, bir kişinin parasını kaybetmesine yönelik korkusu parası cebinde olduğu süre boyunca devam eder. Cebinde parası kalmayınca ya da yok olunca parasını kaybetmeye yönelik korku için bir neden kalmamıştır. Korku tıpkı diğer temel duygularımız olan sevgi, aşk, endişe, nefret gibi olağandır ve insan oldukça korku var olagelmiştir. Korku, sağlıklı bir yaşamın devam edebilmesi için gerekli bir duygu ve reflekstir. Ani gelişebileceği gibi yavaş yavaş oluşup birikebilir. Yılan korkusu bireyin biriktirebileceği bir korku iken bir kaza anında oluşan korku ani gerçekleşmiş bir korkudur.

Günümüzde yaşadığımız medeniyet hâlinde bile korkunun payı vardır. Örneğin, doğa olaylarından, vahşi hayvanlardan vb. durumlardan korkan insan, barınma ihtiyacı ve korunaklı yapılar inşa etme ihtiyacı duymuştur. Tıpkı riskin geleneksel toplumdan modern topluma geçişteki değişen anlamı gibi korkunun da tarihsel süreçte anlamı değişmiştir. Avcı-toplayıcı bir toplum için vahşi hayvanlar korkunun nedeni iken Orta Çağ’da veba korkunun temel nedeni hâline gelmiştir. Günümüzde ise yediğimiz gıda, verilerin çalınması, nükleer kazalar vb.

durumlar korkunun hissedilmesine neden olmaktadır. Korku, bir bebeğinki kadar saf olup temel bir duyguyken; öbür taraftan insanları baskı altında tutup sürekli endişe ve tedirginlik içine sokan, yaşam konforları etkileyen tehlikeli bir siyasal araç olabilmektedir (Yurdigül, 2018, s. 11). Modern çağ için daha büyük sorunlar oluşturan durum ise oluşturulan bu kaygı ve tedirginlik hâlidir. Toplumların yaşam konforunu bozan bu kaygı hâli, bir nevi modern bir hastalığa dönüşmüştür.

Bu çalışmada; ekolojik yıkımlar, endüstriyel gelişim, suların kirlenmesi veya kimyasalların karışması, nükleer afetler vb. olguların neden olduğu risklerin, modern dönemin devamı olarak kavramsallaştırmasından (Beck, 2019) yola çıkarak biyolojik etkenli bir hastalık olan COVID-19 salgınının oluşturduğu korku ve belirsizlik süreçleri üzerinde durmaktadır. Bu çalışma aynı zamanda insanın doğa ile mücadelesinin sonuçları olarak değerlendirilebilen salgın hastalıkların çeşitli faktörlerle (medya vb.) insan hayatında yarattığı korkular ve panik duygusu sebebi ile sergilediği davranışları, risk toplumu kavramı etrafında değerlendirilmeye çalışmaktadır. Biyolojik bir afet türü olarak değerlendirilebilen COVID-19 salgınının insanlar üzerinde fiziksel, sosyal ve ekonomik yönleriyle uzun süren bir iz bırakacağı düşünülmektedir (Polat ve Kahraman, 2021, s. 22). Bu bağlamda diğer tüm afetler gibi sosyal bir boyutu olan bu salgınının; çevresel ve ekolojik riskler, doğa-insan ikiliğiyle olan bağlantısı çalışmada değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Risk, belirsizlik ve korku toplumu kavramı ve kuramlarını COVID-19 salgın hastalığı özelinde sosyolojik bir perspektifle analiz etmeye çalışan bu çalışma, saha araştırması yerine konunun temasına daha uygun olduğu düşünülen literatür taraması tekniği ile ilgili kavramlar ve olgular arasındaki ilişki durarak betimsel bir analiz gerçekleştirmeye çalışmaktadır. COVID-19 salgın hastalığının toplumsal düzene ve toplumsal düzenin COVID-19 salgınına etkisinin risk toplumu kavramıyla anlaşılmasına çalışıldığı bu çalışmada; aynı zamanda korku ve belirsizlik gibi kavramlar üzerinde de durulmaktadır.

1. Risk toplumu ve COVID-19

COVID-19 salgınının neden olduğu hastalığın ana etkeni Sars-Cov-2 virüsüdür. Hem COVID-19 salgınının hem de diğer viral hastalıkların insanın barınma, gıda, tüketim hatta konfor ve lüksü için kaynak arayışlarıyla çevresel yıkıma, doğaya verilen zarara, ormansızlaştırmaya, ekolojik dengenin bozulmasına dayandıran çalışmalar bulunmaktadır (WWF, 2020). Virüs, bakteri, mantar vb. mikroorganizmaların neden olan hastalıkların bir kısmı epidemik veya pandemik sonuçlara neden olabilmektedir. Benzeri sonuçlar doğuran bu hastalıkların günümüzdeki en önemli örneklerden biri COVID-19 salgınıdır. COVID-19 salgınının diğer salgınlardan en önemli farkı, etki alanı ve etki gücüdür. Bunun yanında insanlık için hastalık oluşturan *yeni* bir virüs olmasıdır. Salgın hastalıkların toplumsal düzeni bozarak bir afet hâline geldiği bilinmektedir. Nitekim COVID-19 dünyada birçok ülkede hem sosyal düzenini hem sağlık sistemini hem de ekonomik düzeni sarsıcı bir şekilde bozmuştur. Bu bağlamda COVID-19 toplumlar için büyük bir risk barındırmıştır ve COVID-19 açısından risk yönetimi yeniden değerlendirilmiştir (Bulut & Usta Kara, 2022).

Bilgiye ulaşım ve bilginin miktarındaki artışla birlikte hastalığın nedeni veya yan etkileri tam olarak bilinmese de herkesin bu süreçten haberdar olması, bilgi toplumunun önceki toplumlarından farklı kılan bir özelliktir. Böylece deneyimlenen küresel korku ve risk bilinci, var olan salgın hastalıktan daha çok travmatik toplumsal etkilere neden olabilmektedir (Tekin, 2020). Bu etkiler COVID-19 hastalığının diğer hastalıklardan ayrışmasına neden olmaktadır. İnsanlığın önemli sağlık sorunlarından olan ve DSÖ'nün de hâlâ gündemini önemli şekilde meşgul eden SARS, Ebola, HIV vb. hastalıklar güncelliğini korurken sözü edilen bu salgınlar COVID-19'a benzer etkiler oluşturmamıştır. Bu küresel etkinin nedenleri, sonuçları ve kendisi Beck'in Risk Toplumu kuramı için bir izdüşümüne benzemektedir. Risk Toplumu kuramının üzerinde durduğu çevresel etkiler, doğanın toplumsallaştırılması, kirlilik, riskler COVID-19'nun toplumsal yönüyle ilgilidir. Kısıtlama ve kapanmalar sonucu işsizliğin artması, 65 yaş

üstü bireylerin izole edilmesi, ulaşımın durması, tedarik zincirlerinin bozulması ve ekonomik sonuçlarla enflasyonist bir ortamın oluşması toplumsal sonuçlardır.

Sars-Cov-2 virüsünün neden olduğu COVID-19 hastalığı yeni tanımlanan bir hastalıktır. COVID-19'un belirlenen risklerin yanında zamanla yeni riskler belirlenebilir. Ancak yaşlı, kalp, diyabet ve akciğer hastalığına sahip olan bireyler bu hastalığa yakalanıp diğer bireylerle karşılaştırıldığında hastalığı çok daha ağır geçirme riski bulunmaktadır.³ Yaşlı ve ek hastalığı olanların sağlıklı bireylere göre ölme oranları da yüksektir. Dolayısıyla COVID-19 döneminde yaşlı bireyler ve diğer dezavantajlı gruplar daha kırılgan ve savunmasız duruma düşebilmektedir. Aynı zamanda yoksullar, engelliler, göçmenler gibi dışardan desteğe ihtiyacı olan insanların da salgın sürecinde ciddi tehlikelerle karşı karşıya olduğu bilinmektedir (Karataş, 2020, s. 15). COVID-19, açık ortamla kıyaslandığında kapalı ortamlarda bulaşma riski daha yüksek olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda bazı meslek grupları için ekstra riskler taşımaktadır. Özellikle sağlık çalışanları virüs ile doğrudan muhatap oldukları için yüksek riske sahip meslek grupları arasında yer almaktadır (İnce, 2020b). Kapalı alanlarda çalışan ve insan sirkülasyonunun fazla olduğu bankacı, yeme-içme işletmeleri çalışanları, alışveriş merkezi çalışanları, okul öğretmenleri vb. meslek gruplarında bulunan bireyler yüksek risk altında bulunmaktadır. Bu yönüyle iş bölümü alanlarına yönelik bir tehdit oluşturmuştur.

Toplumsal değişim ve inşa süreçlerine katkısı olan salgınların işsizlik, yoksulluk, ekonomik, ekolojik, çevresel olarak oluşturduğu riskler vardır. COVID-19 salgınının hızlı yayılışının önüne geçmek için sınır kapatma, tam kapanma gibi küresel önlemler arz-talep kısmında sıkıntılar yaratmış ve ülkelerin ekonomik yükünü oluşturan işsizlik faktörünün artmasına neden olmuştur. COVID-19 salgınıyla birlikte ticaret, ulaşım, taşıma, tedarik zincirlerinde oluşan arz talep sıkıntısı sonrası dünyada işsizlik ciddi boyutta artmıştır. Küresel bir problem olan işsizlik COVID-19 ile birlikte giderek katlanmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) küresel salgının dünyadaki işgücünün yaklaşık olarak yüzde 81'ini temsil eden 2,7 milyar çalışanı etkilediğini belirtmektedir.⁴ Özellikle güvencesiz çalışma koşullarına sahip çalışanlar COVID-19 sürecinden daha çok olumsuz etkilenmiş, evine ekmek götürmekte zorlanan insanların sayısındaki artışla beraber yoksulluk giderek artmıştır. Özellikle kayıt dışı çalışanlar için süreç daha ağır ilerlemiştir. COVID-19 sürecinde kayıt dışı çalışan popülasyonun hem gelirini kaybetmesi hem de borçlanması bu nüfus içerisindeki insanların sağlık olanaklarına erişimini, hijyen koşullarında yaşamasını engellemiştir. Aynı zamanda hukuki süreçlerde dezavantajlı duruma düşmelerine neden olmuştur (Kara, 2020).

New Left Review adlı dergide 'East and West' yazısıyla COVID-19'un Batı ülkeleri için aydınlanmanın başarısızlığı mı, sorusuyla başlayan Murphy, Doğu ve Batı'nın COVID-19 süresince deneyimlerini yorumlamaktadır. Yazısında aydınlanmanın mirasçısı konumundaki ABD ve İngiltere vb. ülkelerin neden Asya (Doğu) ülkeleri gibi başarılı olamamasını sorgulamaktadır. Makalesinde epidemiyologların uyarılarına rağmen yetkililerin gerekli ekipmanları hazırlamadığı ve stok yapmadığını öne sürmektedir. Yazının devamında Asya ülkeleri ve COVID-19 salgınına yaklaşımları ile de örnek veren Murphy, bu yaklaşımların Batı'nın çöken devlet yönetimine tezatlık oluşturduğunu, Asya devletlerinin bu konuda daha olumlu deneyimler gerçekleştirdiğini söylemektedir. Murphy'i doğrular veya yanlışlar nitelikte birden çok etken olmasının yanında araştırma COVID-19 sürecini kapsamaktadır. Bunun yanında yazıda COVID-19 için 'benzeri görülmemiş' tanımlamasının yanına aslında benzeri görülmüştür demek isteyerek SARS, Ebola, HIV, MERS gibi örnekler üzerinden COVID-19'dan önce benzer hastalıkların varlığını hatırlatmakta ve COVID-19'da otoritelerin sınavda

³<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/hcp/non-us-settings/overview/index.html#higher-risk>, Erişim Tarihi: 19.02.2022

⁴https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf, Erişim Tarihi: 19.02.2022

başarılı olamadıklarına değinmektedir.⁵ Otorite ve denetim eksikliği risklerin tehlikeli boyutunun yaygınlaşmasını beslemektedir (Beck, 2019). Salgın hastalıklar gibi oldukça tehlikeli olabilen afetlerin bulaşıcılık, hızlı yayılım gibi özelliklerinden dolayı ciddi bir denetime, kontrole ve önleme ihtiyacı vardır. Aksi takdirde tehlikelerin boyutu denetimsizlikle doğru orantılı bir şekilde artacaktır.⁶

Küreselleşmenin hayatın her alanına sirayet etmesiyle beraber daha fazla ekonomik ve sosyal etkileşim alanı oluşmuştur. Ekonomik olarak bu etkileşimin zorunluluğundan dolayı insan hareketliliği oldukça artmıştır. COVID-19 gibi salgın bir hastalığın bu hareketlilikten yararlanmasından sonra dünyanın ekonomik düzeninde yeni zorluklar meydana gelmiştir. Hastalığın yayılımının durması için alınan önlemler veya kısıtlamalardan dolayı birçok insan işini kaybettiği görülmüştür. Birden fazla işyeri, faaliyetlerini durdurma kararı aldığı tespit edilmiştir. Bu sorundan sadece küçük esnaf veya yatırımcı değil büyük şirketler de etkilendiği bilinmektedir. Örneğin havacılık sektöründe 2019 yılında toplam 42,1 milyon uçuş gerçekleşirken 2020 yılında 27,6 gerçekleşmiştir ve uçuş sayısında %34,4 oranında bir azalma gerçekleştiği görülmüştür (Hopancı vd., 2021, s. 450). İşini kaybeden insanların bu ekonomik sıkıntıdan çok fazla olumsuz etkilenmemesi için ülkelerin onlara nakdi yardımlarda bulunduğu ve parasal genişlemeye gidildiği tespit edilmiştir. En nihayetinde dünya ekonomisinde yeni bir ekonomik krizin göstergelerinin oluştuğu anlaşılmaktadır. 2008 ekonomik krizinden farklı olarak bu ekonomik krizi bir sağlık krizi tetiklemiştir.

COVID-19 ile birlikte dünyada baş gösteren sağlık krizi, vatandaşlarına sosyal devlet olmanın gerekliliğinden dolayı ülkeler üzerinde ciddi sağlık harcamaları yapmalarına neden olmuştur. Bu sağlık harcamaları içerisinde ilaçlar, cihaz ve ekipmanlar, aşı vb. kalemler mevcuttur. Hastane ve sağlık profesyonelleri üzerinde yük oluşmasını engellemek için kısıtlamalara başvuran ülkeler bu kez ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Asya Kalkınma Bankası (ADB) verilerine göre, gelişmekte olan birçok Asya ülkesi ekonomik olarak sorun yaşadığı tespit edilmiştir. Hükümetlerin COVID-19 ile mücadelede artan maliyetleri ve gelirlerin düşüşü bu sorunların başında gelmektedir. Oluşan bütçe açıkları ekonomik büyümeyi engellemiştir.⁷ Kısıtlamalar sonucu evden çalışma gibi alternatifler üzerinde denemeler yapılmıştır. Fiziksel yakınlığın daha fazla olduğu işkollarında daha fazla kesinti olmuştur. Tıbbi bakım, kişisel bakım, eğlence ve seyahat gibi alanlarda ciddi kesintiler oluşmuştur.⁸ Diğer taraftan evden çalışma için gerekli teknolojik ve dijitalleşme süreçleri yeni ekonomik alanlar oluşturmuştur. McKinsey Tüketici Nabzı anketleri, dünya çapında ilk defa dijital kanalları kullananların dörtte üçü işler normale döndüğünde tekrar kullanacağını söylemektedir.⁹ Bu ekonomik alanların oluşumu, bir afet olarak salgın hastalıkların sosyo-ekonomik düzene etkisini COVID-19 özelinde gözler önüne sermektedir.

Giddens riskleri dışsal risk ve imal edilmiş riskler olarak sınıflandırmıştı. COVID-19'un ortaya çıkış şekliyle tam olarak bu sınıflandırmanın neresinde yer aldığını sabitlemek zor olduğu görülmektedir. Çünkü COVID-19 biyolojik bir silah olarak laboratuvar ortamında mı üretildiği ya da doğa kaynaklı bir sürecin sonucu olarak mı yayıldığı açığa kavuşmuş değildir. Bu durum, risk toplumlarının belirsizlik özelliğine uygun düşmektedir. Diğer taraftan COVID-19 doğal bir döngü içerisinde ve doğa sabitliklerinden ortaya çıkmışsa Giddens'in belirttiği dışsal bir risk olarak değerlendirilebilmek mümkündür. "Nitekim COVID-19'un laboratuvar

⁵<https://newleftreview.org/issues/ii122/articles/r-taggart-murphy-east-and-west-76ba12e6-a597-495b-83c6-6e56479ebc5c>, Erişim Tarihi: 25.05.2022

⁶ <https://birikimdergisi.com/guncel/10454/koronavirus-ve-aydinlanma>, Erişim Tarihi: 09.04.2022

⁷<https://www.adb.org/news/features/adb-data-show-impact-COVID-19-government-finance-developing-asia>, Erişim Tarihi: 04.03.2022

⁸<https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-after-COVID-19>, Erişim Tarihi: 04.03.2022

⁹<https://www.mckinsey.com/business-functions/marketing-and-sales/our-insights/global-surveys-of-consumer-sentiment-during-the-coronavirus-crisis>, Erişim Tarihi: 04.03.2022

ortamında üretilmiş olabileceği ya da biyolojik bir savaş olduğuna dair birtakım değerlendirmeler gerçek olmasa bile teknolojinin sunmuş olduğu imkân ile böyle bir uygulamanın mümkün olabileceğini göstermektedir” (İnce, 2020a, s. 571).

Bir virüs etkeninden kaynaklanan COVID-19 salgını bir sağlık tehdididir. Uzmanlar COVID-19’a karşı güçlü bir bağışıklık sisteminin hastalık sürecinin daha hafif geçmesinde etkili olabileceği yönünde uyarmaktadır. Bu güçlü bağışıklık sisteminde beslenmenin rolüne özellikle dikkat çekilmektedir (Tek & Koçak, 2020). Bir salgın sürecinde insanın tam iyilik hâli salgınla mücadelesinde önemli bir etkidir. Kısacası bağışıklık sistemi beslenmeden ve kişinin günlük rutiniyle doğrudan alakalıdır. Peki bağışıklık sistemimizi etkileyen etkiler nelerdir? İnsan bağışıklık sistemi işlenmiş gıdalardan, şeker ilaveli içeceklerden, hareketsiz yaşamdan, sigara-alkol ve hava kirliliğinden olumsuz etkilenmektedir.¹⁰ Bu etkilerin COVID-19 salgını ve Risk Toplumu penceresinden okunması çalışmamız için önemlidir. Neoliberal politikalar insan sağlığı üzerinde önemli etkilere sahiptir. İnsan sağlığının ve insan vücudunun en önemli savunma sistemi olan bağışıklığı sistemi de bu etkiler dahilindedir. Neoliberal politikaların sofralarımıza kadar etki etmesiyle yediğimiz-tükettiğimiz gıdaların içeriği-kalitesi değişmektedir. İnsan sağlığını umursamayan daha çok kar ve sermaye odaklı kapitalist sistemin gıda üzerindeki değişikliklerinden etkilenen bağışıklık sisteminin özellikle virüslere karşı güçlü olması gerektiği uzmanlar tarafından sıkça dile getirilmektedir (Yıldırım, 2020).

Risk toplumunda insanoğlu yaşadığı çevreyi ve doğayı etkilemiş, dengesini bozmuştur. Bu eylemleri sonucu hem canlı çevreyi hem de cansız çevreyi olumsuz etkilemiştir. Bu etkilerin sonucunda insan-hayvan-çevre arasındaki denge bozulmuş ve patojenlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Hassel vd., 2017 akt. Polat ve Kahraman, 2021, s. 23). Zoonotik hastalıkların hayvanlardan bulaştığını ve onların yaşam alanlarımıza müdahaleden kaynaklandığını ya da hayvanları toplayıp marketlerde satmamızın sonucunda pandemi ve epidemilerin oluştuğunu ifade eden WWF (2020)’ye göre, COVID-19 da benzer bir süreç işlemiştir. Çünkü COVID-19’un ortaya çıkış sürecine bakıldığında bir hayvan pazarından insana bulaştığı düşünülmektedir. Haliyle doğa ile bağlantısı olan insanın oluşan bu hastalıkların doğa-toplum sacayağında etkileri oldukça büyük olmaktadır. Modern dönemde yarattığımız yenedünyada bu ölçüde salgınlar veya insanın hükümdarlığının sonuçları da yenidir.

Risk toplumunun temel parametrelerden birini de kentleşme oluşturmaktadır. “Kent gibi büyük bir nüfus yoğunluğunun yaşadığı yerleşim alanlarında bireyler ve bireylerle toplumsal kurumlar arasındaki sosyal ilişkiler bütünü, insanların düşünce ve davranışlarında değişmelere sebep olmaktadır” (Hayta, 2016, s. 172). COVID-19 salgını süresince modern toplumun ya da metropol insanının virüs ile mücadelesi daha gelişkin (Hastaneye veya sağlık merkezine ulaşım kolaylığı) olsa da geleneksel, teknoloji ile arasında daha uzak mesafe olan köy/kırsal bölge insanının salgın sonrası toparlanması daha hızlı olacaktır. Çünkü büyük toplum olmanın bir sonucu olarak gerçekleşen bireyselleşme (Hayta, 2016) ve özgürlükçü yaşam, geleneksel toplumların sahip olduğu sıkı aile bağları, dayanışma kültürünün sağladığı kolaylıkları sağlamamaktadır. Geniş aile yapıları, sıkı akraba ilişkileriyle özellikle afet durumlarında geleneksel toplumlar toparlanma, güçlenme ve yeni düzenin inşasında daha hızlı aksiyon almaktadırlar. Metropol yalnızlığında yaşayan insanların COVID-19 salgınına karşı duyduğu korku geleneksel yaşam biçimlerini sürdüren insanlara oranla fazladır.

Risk toplumunun temel yansımalarından biri de çevresel risklerdir. Doğa ile uyumlu olmayan yaşamı insana dayatan günümüz kapitalist düzenin daha çok kazanma hırsı çevresel afetlerin oluşmasına neden olmaktadır. COVID-19’un ekonomik, siyasal, sosyal etkilerinin yanında çevre üzerinde de olumlu veya olumsuz önemli etkileri olmuştur. COVID-19 hastalığından korunmak için artan maske kullanımından sonra maskelerin doğaya atılması gibi sorunlar çevresel kirliliğe neden olmuştur. Diğer taraftan COVID-19’un ilk dönemlerinde

¹⁰<https://fennelab.com/beslenme-bagisiklik-sistemini-neden-ve-nasil-etkiler/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022

kısıtlamalar sonucu evde kalan toplumun daha az araç kullanmasından ötürü CO gazlarının salınımında düşüş olup olumlu bir çevresel potansiyel oluşmuştur. İnsanlık tarihinin en önemli salgınlardan biri olarak tarih sahnesinde yer alan COVID-19 salgını, bozulan ekolojik dengeyle yakından ilişkilidir. Ekolojik bir dengeyi umursamayan, daha çok kâr, daha çok sermaye anlayışına sahip kapitalist sistemin doğal alanlara müdahalesi, salgın hastalıklar oluşturma riski şaşırtıcı değildir. Endüstriyel hızlı gelişim kaynaklı doğan sorunlara doğa ile uyumlu olmayan nükleer santral, Hidroelektrik Santraller (HES), Jeotermal Santraller (JES) vb. çözümler üreten endüstriyel kapitalizmin doğa üzerindeki tahribatı, insanlığı tehdit eden salgın hastalıklar gibi afetlere dönüşmektedir. Kuşkusuz bu sistemin insanlık için başka çevresel, ekonomik (gelir adaletsizliği), toplumsal sınıflar arası eşitsizlik gibi yarattığı sorunlar da vardır. COVID-19 salgını ve benzer salgınları (SARS, MERS, Deli DANA vb. gibi) yakın dönemde yaşayan insanlık için COVID-19'un ayırıcı önemi küreselleşme kanallarını etkin kullanıp tüm dünyayı etkileyecek düzeyde salgına sebep olmasıdır.

Modern dünyanın önemli sorunlarından biri de yine çevreyle ilgili olan hava kirliliğidir. Enerji ve Temiz Hava Araştırma Merkezi (CREA)'nin raporuna göre¹¹, hava kirliliği insan sağlığı üzerinde hücresel düzeyde enfeksiyonlara karşı zayıf hâle getirmektedir. Aynı zamanda hava partikülleri çeşitli virüslerin taşınmasında etkilidir. Bu ilişkiler ışığında hava kirliliği çeşitli hastalıklara neden olmanın yanında var olan kronik hastalıkların ağırlaşmasına neden olmaktadır. Hava kirliliğinin etkilediği en önemli sistem solunum yolu sistemidir. COVID-19'un solunum yolunu etkilemesinden dolayı hava kirliliği ile COVID-19 arasında da sıkı bir ilişki vardır. COVID-19 hastalığının yeni bir hastalık ve çeşitli belirsizliklere sahip olmakla beraber yüksek düzeyde hava kirliliği vücudun savunma sistemini etkilemekte ve hastalıklara karşı daha savunmasız hâle getirmektedir.¹² Hava kirliliği maruziyeti halihazırda kronik hastalığı bulunan kronik akciğer, diyabet, kalp hastalıkları ve kanser hastaları için önemli bir risk faktörüken COVID-19 ile bu risk daha da artmaktadır. Aynı zamanda hava kirliliği COVID-19'a yakalanan kişilerin hastalığı daha ağır geçirmesine neden olmaktadır.¹³ Hava kirliliğinin önemli bir halk sağlığı sorunu olduğu COVID-19 ile birlikte daha açık gelmiştir. Hava kirliliği sadece hastalıklara neden olmamakta görüldüğü üzere mevcut hastalıkların seyrini daha ağır hâle getirmektedir. Hava kirliliğinin etkileri yavaş seyirli olduğu için görünmeyen bir tehlike olsa da birçok hastalığın ortaya çıkış sürecinde etkili olmaktadır. Sonuç olarak hava kirliliği, acil tedbir alınması gereken hem doğa-çevre hem de bir sağlık problemidir.

2. Belirsizlik ve COVID-19

Belirsizlik kavramı korku, risk, tehlike gibi hep hayatımızda var olan güncel kavramlardır. Ama bugün bu kavramları önemli kılan modern toplum ve modern toplum sorunlarıdır. Belirsizlik, ilk insanlar için de belli bir anlam ifade ederken konumuz açısından önemi bugün bizler için ne ifade ettiği. Belirsizlik, insanın kafasının karışmasına neden olur ve en basit şekliyle rahatsız eder. En kötü ihtimalle ise bir tehlike anlamı taşır (Bauman, 2003). Modern yaşamın hayatımızda miktar olarak belirsizlikleri artırıp artırmadığı, niteliklerinin değişip değişmediği önem arz eder. En basit hâliyle hayat boyu bir 'yarın'a sahip olan insan için bir belirsizlik barındıran yarının bizler için modern zamanlarda ne anlama geldiği şeffaflaştırılmaya çalışılmıştır. İyi bir eğitim almak, iyi bir aile kurmak, iyi bir iş sahibi olmak yarınımızı belirlemek için en önemli çabalardır. Modern yaşam bizlere her şey için söz hakkımızın olacağı bir evren yaratmıştır. İşimizi belirleyebiliriz, zevklerimizi belirleyebiliriz, çocuklarımızın okuyacağı okulu belirleyebiliriz hatta bunları reddedebiliriz. Görüldüğü üzere modern yaşam

¹¹ <https://energyandcleanair.org/> Erişim Tarihi: 23.05.2022

¹² <https://www.temizhavahakki.com/hava-salgin/> Erişim Tarihi: 23.05.2022

¹³ https://energyandcleanair.org/wp-content/uploads/2020/04/How_air_pollution_worsens_the_COVID-19_pandemic.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2022

bize geniş özgürlükler sunmuş ve konfor alanımızı genişletmiştir. Modern çağın bir ironisi olsa gerek sunduğu hayatların olumsuzlukları da beraberinde gelmektedir. Modern toplumsal düzenin özü, anlam atfetme tekeline ve bütün yaşam biçimlerini de bu tekelin üstün bakış açısıyla yargılama hakkına sahip olmasıdır (Bauman, 2003, s. 285).

21. yüzyılın en önemli sağlık krizlerinden biri olan COVID-19 modern topluma özgü belirsizliklere sahip bir karaktere sahiptir. Virüsün ortaya çıkış nedeni, kaynağı hâlen belirsiz bir durumdayken virüsün nasıl bulaştığıyla ilgili belirsizlikler zamanla aşılmaya çalışılmıştır. Yapılan bilimsel çalışmalar sayesinde virüsü daha çok tanıma şansına sahip olan bilim insanları, COVID-19 ilk dönemlerinde bu konuyla ilgili bir belirsizliğe sahip olmuştur. COVID-19'un en önemli ve en büyük belirsizliği ise ne zaman sona ereceği belirsizliğidir. İnsanlar eski normallerine dönmek istemekte, işini kaybedenler yeni bir hayat inşa etmek için bu belirsizliğin ortadan kalkmasını beklemektedir. Aynı zamanda COVID-19 ile beraber ortaya çıkan panik havasında insanlar virüsle enfekte olduğu hâlde hastalığı nasıl geçireceği ile ilgili ciddi endişe duymaktadır. COVID-19 sürecinde hangi maskelerin daha koruyucu olduğu (n95, ffp2, cerrahi maske, bez maske vb. gibi), ideal fiziksel mesafenin ne kadar olması gerektiği, tedavisinin ne olduğu, hastalık sonrası etkilerinin devam edip etmeyeceği vb. belirsizlikler hâlâ devam etmektedir. Kontrolümüzde olmayan bir durumun nasıl devam edeceğini ve bu durumla nasıl baş edilebileceğini bilememek en büyük korku ve kaygı nedenidir (Bauman, 2019).

Belirsizlikler, karakterleri bağlamında risk toplumunun en önemli başlıklarından biridir. Risk toplumunda bilginin bir yığın hâline gelmesi, manipüle edilmesi, dönüştürülmesi belirsizliklere neden olmaktadır. Bu belirsizliklerin belli odaklarca profesyonelce kullanılması hem belirsizliklerin hem korkunun artmasında rolü bulunmaktadır. TV haberleri kamusal kaygı ve korkunun yaratılmasında önemli bir role sahiptir (Bauman, 2019). Bilgi toplumu çağında TV haberciliği kitlesel anlamda en çok tüketilen enformasyon sistemlerinden biridir. Bunun en önemli nedeni ise TV haberlerinin görüntüyle olan kesin ilişkisi ile ilgilidir. Görüntüyle olan bu sıkı ilişki TV haberlerini en kuvvetli iletişim aracı kılmaktadır (Yurdigül, 2018) Bu minvalde COVID-19 salgınında medya haberciliğinin elinde bulunan bilgilerin özensiz dağıtılması, gerçekliğinin kanıtlanmasındaki zorluklar toplum üzerinde belirsizliklerin artmasına neden olmuştur. Çin'den gelen korkutucu görüntülerin (özellikle COVID-19 ile enfekte olan kişilerin yere düşüp bayılması) aynı hastalığı tecrübe eden diğer ülkelerden gelmemesi belli kesimlerin hastalık hakkındaki bilgilerin belirsiz kalmasını amaçladığı anlaşılmaktadır. Ya da belirsizliklerle korkunun yayılmasını amaçladıkları düşünülmektedir. Hastalığa özgü belirsizliklerin yanında toplumu derinden sarsan majör belirsizlikler de bulunmaktadır. COVID-19'un ekonomik olarak etkisinin ne olacağı, toplumsal davranış değişiklikleri, ulus-devletlerin başarısı veya başarısızlığı, yeni bir normal yaratıp yaratmayacağı gibi belirsizlikler de mevcuttur. Bir afet olan COVID-19 salgınının sosyal yaşam üzerine etkileri uzun yıllar tartışması gereken konular içerisinde yer alacaktır.

Esgin'e göre; modern dönem öncesinde risklerin sayısında artış, her yerde var olmaları ve bu artıştan kaynaklanan sonuçların belirsizliği, imal edilmiş belirsizliklerdir (Esgin, 2013, s. 694). İnsanlığın hareket alanı sonucu her yere ulaşabilme kabiliyeti, yeni icatlar ve keşifler beraberinde riskler getirmiştir. Enerji kaynakları yaratma çabası doğal yaşam alanlarının tehlikeye girmesine neden olmuştur. Bu tehlike tezahürü bazı alanlarda belli iken örneğin radyoaktif maddelerle daha sık haşır neşir olan insanın ilerde ne gibi sorunlar yaşayacağı belirsizdir. Doğaya, doğal akışa müdahale eden insandan kaynaklı insan faaliyetleri imal edilmiş belirsizlikler doğurur. Çalışmasında Çernobil, küresel ısınma ve çölleşme örneği veren Esgin'in örneklerine COVID-19 salgını eklemek yanlış olmayacağı düşünülmektedir. Beck, mevcut durumda yaşadığımız dönemde sanayileşme faaliyetlerin doğal alanlara kaymasından dolayı yeni belirsizlikler ortaya çıktığını ifade etmektedir. Aynı zamanda günümüzde risklerin kontrol altına alınma çabası da bazen belirsizlikler ve tehlikelere dönüşmektedir (Çuhacı, 2007). COVID-19 salgınında hastalık riskini kısıtlama ve radikal önlemlerle kontrol altına

almaya çalışan ülkeler bu kez ekonomik küçülme, daralma gibi belirsizliklerle karşı karşıya kalmıştır.

Ekonomik, sosyal, kültürel, politik alanlarda ne gibi sonuçların olacağıyla ilgili kesin bilgilere sahip olamadığımız COVID-19 salgınında belirsizlikler sürmektedir. Salgın boyunca sağlık hizmetlerinde oluşan yükten, kısıtlamalardan, aktarılan ek kaynaklardan dolayı ekonomik daralmalar dünya genelinde oluşmuştur. Dünyanın. En güçlü ekonomilerinin bile etkilendiği salgının ekonomik sonuçlarıyla ilgili teoriler mevcut olmasının yanında belirsizlikler sürmektedir. Sosyal alanların kapatıldığı, insanların sosyalleştiği kafe ve restoranların kapatıldığı, kültürel ve sportif faaliyetlerinin ertelendiği salgının etkinliğinin azalmasıyla yeni normalin nasıl olacağı, bu yeni normale insanların alışıp alışmayacağıyla ilgili belirsizlik sürmektedir. Keza davranış değişikliklerinin adeta zorunluluk hâline geldiği COVID-19 döneminde bu değişikliklerin haytamızda kalıcı izler bırakıp bırakmayacağı belirsizlik yaratmaktadır. Salgın öncesi insanların sarılıp, tokalaştığı samimi davranışların yerine şu an yumruk tokuşturma, omuz çarpıştırma, sarılma gibi insanların iletişim anlamında alışık olmadığı davranışların geçeceği ya da yeni normalimizin bir parçası olup olmayacağı belirsizliği devam edecektir.

Hükümetler ve yönetenler için büyük bir sınav niteliğinde olan COVID-19 kimi uzmanlara göre bazı hükümetlerin değişmesinde büyük rolü bulunmaktadır. Salgının başından beri ‘gripten daha az ölümcül’, ‘nisan ayında bitecek’ gibi yorumlar yapan Donald Trump, Amerikan halkının bireysel önlem almasında geç kalmasına neden olmuştur (Gezgüç & Duman, 2020, s. 258). COVID-19 gibi ciddi bir salgının hangi alanlara dokunacağı üzerinde araştırmalar yapmak gerekmektedir. Ulutaş’a göre küresel siyasetin nasıl dönüşeceğini tespit etmek oldukça zor ve COVID-19 sonrası küresel siyaset analizi, devletlerin salgın performansları arasındaki ilişki belirleyici olacaktır (Ulutaş, 2020, s. 11). Ama dünya liderlerin değişmesinde etkisi olduğu gerçeği sık sık dile getirilen bir durumdur (İnce, 2020a).

3. Korku kültürü ve COVID-19

Beklenmedik ve öngörülemeyen bir durumla karşılaşan insanın, zihnini yoğunlaştırmasını sağlayan bir mekanizma (Furedi, 2017, s. 9) olan korku; insan için diğer temel duyguları gibi güçlüdür ve çoğunlukla kişiyi harekete geçirir. Tehlikeli olarak değerlendirilen durumlardan uzaklaşmak, tehlike gerçekleştiğinden ise olaydan kaçmak insanlar için tabii bir davranıştır. Korku; tehdit, tehlike düşüncesi barındırmasıyla beraber korunma, kaçınma davranışı sergileten bir duygudur (Gençöz, 1998, s. 10). Güven duygusunun azalması, kaybolması, endişe ve belirsizlik gibi durumlar da korkunun oluşmasında önemli bir rol oynar. Korku her ne kadar negatif bir anlam taşısa da bireyin yaşamsal olarak denge durumunda kalmasına yardımcı olur. İnsanlık adına da büyük hizmetleri olan korku, temel fizyolojik ihtiyaçlarımızı karşılamamızda önemli görev üstlenmiştir. Aç kalma korkusu insanın besin arayışına, barınma korkusu mağara veya konutlar yapmasına, vahşi hayvan saldırısı korkusu savunma araç gereçleri icat etmesine, yabancıların istilası korkusu insana kaleler ve savunma duvarları inşa etmiştir. Bu temel duygunun ne kadar hayati olduğu açıktır. Bunun yanında bireyin korku duygusuyla uzun süre yaşaması, güvenli alanlar inşa edememesi çeşitli fizyolojik problemlere neden olur. Psikolojik olarak kaygı, stres ve travma yaratan; fizyolojik olarak bulantı-kusmaya, kalp atımında artmaya, terlemeye neden olan korku var olması gereken ama kontrol altında olması gereken bir duygudur. Korkmak doğru kanallarda hareket ettiğinde insan için bir görevdir.¹⁴ Nitekim yaklaşan afetler karşısında korkmadan, umursamadan oturup izlemek de korkunun karabasan gibi topluma hâkim olması kadar tehlikelidir.

¹⁴https://birikimdergisi.com/haftalik/10019/korku?TbxSearch=&BtnSearch=#_ftn2, Erişim Tarihi: 09.04.2022

İster küçük olsun ister büyük olsun bireyin yaşadığı korkular vardır. Bu korkular bireyin tehlikelere karşı önlem almasına, dikkatli olmasına ve tetikte kalmasına neden olmaktadır. Bu anlamda korku birey için bir canlılık belirtisidir Bunun yanında korkunun bireyler üzerinde etkileri olduğu gibi toplumsal etkileri de bulunmaktadır. Toplum olmanın bir gereği din, dil, tarih gibi acılar, hastalıklar ve gerçekleşmesi muhtemel olan tehlikelere karşı ortak bir zemininde buluşmaktır (Yurdigül, 2018). 2019 Aralık ayında ortaya çıkan ve hâlâ mevcudiyetini koruyan COVID-19 hastalığı da bireyleri korkuya sevk ettiği gibi toplumları da korkuya sevk ederek toplumların ortak bir duyguda birleşmesine neden olmuştur. Toplumunu bir arada tutan ekonomik, sosyal, kültürel alanlar üzerinden her yayılan korku zamanla tüm topluma sirayet eder ve korkunun egemen olduğu bir toplum oluşur. Güvensiz-sigortasız çalışma şartları, kültürün yozlaşması, toplumun dayanışma ruhunun kaybolması gibi korkular, toplumsal korkulardır. Güvenlik saplantısı oluşturacak düzeyde kaygı, stres ve endişe duymanın, korkunun her alana hâkim olduğu, gerçeğin ve bilim kurgunun birbirinden ayırt edilemediği, korkunun bir kültür olarak yaşama hâkim oluşu, Batı toplumları için ortaya atılan bir kavramdır (Furedi, 2017, s. 9).

Korku Kültürü adlı eserinde sağlık, çevre, teknoloji, yeni icatlar ve kişisel güvenlik panikleriyle ilgilenen Frank Furedi kitabının önsözünde günümüzde yaşadığımız COVID-19 salgınından habersiz bir şekilde *'el sıkışmak risk hâline gelirse'* diye bir başlık açmıştır. El sıkışmak gibi temel bir insani iletişim aracının hastalık kapma korkusundan dolayı risk halkalarına eklenme endişesini dile getirmektedir. Korku kültürünün en rahatsız edici sonuçlarından biri olarak insan ilişkilerinin risk evrenine alınmasından söz etmektedir (Furedi, 2017, s. 17). Furedi'nin bu satırları yazdığı tarihten sonra birçok sağlık kriziyle (SARS, MERS vb.) karşı karşıya kalan insanlık için belki de en çok endişeye neden olan ve pandemi ilan edilen COVID-19 olmuştur. Korku kültürünü bir yönüyle açıklayan ve gündelik hayatın önemli bir parçasını oluşturan el sıkışma eylemi, Furedi'nin bahsettiği şekilde bir varsayımdan COVID-19 ile birlikte gerçek bir risk unsuruna dönüşmüştür. Bu korku, bireysel bir eylemle sınırlı kalmamış yüz yıllar boyu devam eden toplumsal alışkanlıkların değişmesine neden olmuştur. El sıkışmadan dolayı hastalığın bulaşabilme riskine karşı insanların yumruk tokuşturması, omuzları temas ederek selam vermesi ya da uzaktan selamlaşmanın korku kültürünün, bir dönemin davranış dünyasına etkisini gözler önüne serer niteliktedir.

Bilimsel bilgilere dayanmasa bile toplumu paniğe sevk eden bilgilerin belli kanallarla (medya vb.) yayılmasıyla korku kültürünün nasıl oluşturduğunun resmini çizen Furedi sağlık, çevre, teknoloji vb alanlarda geniş örneklere yer vermektedir (Furedi, 2017, s. 10). Gerek medyanın gerekse oluşan güven açıklarıyla insanların paniği, korkuyu, tehlikeyi bir bulaşıcı hastalıktan daha hızlı yaydığı, korku toplumunun tıpkı bireyde ortaya çıkardığı fizyolojik etkiler gibi toplumsal işlevi de bozmaktadır. Furedi (2017) korku kültürü kitabının amacı günümüz toplumunun içinde bulunduğu güvenlik saplantısını açıklamaya çalışmaktadır. Dünyanın tehlikeli bir yer olduğu fikrinin yaygınlaşması ile beraber insanların korkunun egemenliği altına girmesinde ilişki vardır. Bununla beraber oluşan korkuların beraberinde tehlikelerin varlığının her zaman dillendirilmesi insanların depresif hissetmesine neden olmaktadır. Şüphesiz bu korku kültürünün oluşması sürecinde medyanın oldukça önemli bir etkisi bulunmaktadır. TV haberleri ve diğer iletişim araçları, egemen bilgi ve söylemlerin yayılmasında korku kültürünü oluşturarak toplum üzerindeki egemenliğin kurulması ve sürdürülmesine katkı sağlamaktadır (Yurdigül, 2018).

COVID-19 sürecinde Wuhan'da ortaya çıkan salgın hastalığın etkeni olan virüs diğer toplumlara daha ulaşmadan toplumsallaşmanın belirleyici bir faktörü olan haber ve medya araçları karşısında geçirilen saatlerin neticesinde (Baudrillard, 1991 aktaran Yurdigül, 2018) hastalıkla ilgili çok acıklı görüntüler ulaşmıştır. Haberlerin ve medya araçlarının önemli bir kısmı, COVID-19 ilgili bilgilendirici, tanımlayıcı ve bilimsel bilgiler vermesi yerine korku unsurlarını işlemesi, COVID-19 sürecinde korku kültürünün yaygınlaşmasına hizmet etmiştir.

COVID-19 ile ilgili TV ve sosyal medyada yayılan haberler sonucu oluşan korkuyla insanlar marketlere saldırmış ve yukarıda fotoğrafı paylaşıldığı gibi birçok rafta ürün kalmamıştır.

İnsanlık yüzyıllar boyunca savaş, göç, doğal kaynaklı afetler gibi durumlarla yüz yüze kalmıştır. Şüphesiz biyolojik bir afet türü olan salgın hastalıkların ortaya çıkış sürecinin belirsiz oluşu, asıl düşmanın tanınmasının zaman alması, uzun süre insanların hayatını etkilemesinden dolayı toplumların korku dünyasında, toplumsal hafızasında önemli yeri bulunmaktadır. Önemli oranda can kaybına neden olan salgın hastalıklar sonucunda oluşan korku kültürü, benzeri afet durumlarda yeniden yaygınlaşır. Korku kültürü ve korku toplumu kavramları tıpkı risk kavramı gibi modern toplumlara ve modern yaşama ait kavramlardır. Korku kültürüne ait endişe ve kaygıların gerçek bir tehlikeden ziyade rasyonel olmayan ve yersiz durumlara ait olduğu görülür. Korku içinde olan toplum, günümüzde sağlık konusundaki en temelsiz iddiayı bile ciddiye alabilmektedir (Furedi, 2017, s. 12). COVID-19 sürecinde aşı çalışmaları devam ederken aşılarda aracılığıyla insanlara çip yerleştirilip insanların kontrol ve takip edilebileceği gibi temelsiz iddialar belli kesimlerce desteklenip savunulmuştur.

Kaygı ve korkuların tarihsel süreçte değişmesi, yeni perspektiflerin oluşması, risk kaygılarının bilimsel gelişim ve teknolojik ilerlemeyle bağlantılı olduğunu varsayan düşüncelere ek olarak günümüz toplumunun en önemli kaygılarından biri sağlık kaygısıdır. Günümüz dünyasında tehlikelerin büyük bir kısmı tıbbi bir boyut kazanmaktadır (Furedi, 2017, s. 39). Bu bağlamda COVID-19'un insan sağlığını tehdit eden bir hastalık olmasından dolayı korkular birbirini besleyen hastalıklara neden olmuştur. Mikroplardan kaçmaya çalışan bireyleri aşırı dezenfektan kullanmasından dolayı çeşitli cilt hastalıkları ortaya çıkabilmektedir. Aşırı korku durumunun insan ruh sağlığı açısından da ciddi sonuçlara yol açtığı bilinmektedir.

Korku ve kaygı hâlinin insanın rutinini bozması, günlük yaşam konforunu etkilemesi gibi patolojik sonuçlar örnek olarak verilebilir. İnsanın fiziksel ve ruhsal olarak iyi olma hâli olan sağlığını koruma güdüsü ve bunun yanında bu korumacı yaklaşımdan kaynaklanan korku ve kaygı durumları doğal karşılanmaktadır. Fiziksel ve ruhsal anlamda sağlık hem birey hem toplum için öncelik arz etmektedir. Buradan hareketle COVID-19 hastalığı sağlık konusunda toplumsal ve bireysel anlamda ciddi kaygı ve korkulara neden olmuştur. Bir sağlık sorunu olmasından dolayı tüm dünya sistemini her anlamda derinden etkilemiştir. Oluşan etkinin bu derece ciddi ve büyük olması, sağlık konusundaki bir güvenlik ve risk probleminden kaynaklanmasından dolayıdır. Nitekim COVID-19 hastalığı sağlık yerine insan veya toplumların kültürel yaşamlarına etki etseydi bu derecede ciddiyet arz edecek miydi, sorusu önceliklerimizi anlamada belirleyici olmaktadır. Kültürel yozlaşma, kültürel asimilasyon gibi toplumların sosyolojik gerçeklikleri hâli hazırda mevcut sorunlar iken küresel birer soruna dönüşmemektedir.

Yakın dönemde insanlığın yüz yüze kaldığı SARS, EBOLA, MERS gibi salgınlar insanların panik yaşamasına neden olmuştur. Bu salgınlar hâlâ DSÖ'nün gündemini meşgul ederken COVID-19 salgını mevcut stres ve kaygının daha güçlü bir biçimde hissedilmesine neden olmuştur. Yeni salgınlarla ilgili bilgiler ve korkulu anlatılar, insanların kaygı ve korkularını arttırmakla kalmıyor; bu anlatılar var olan korkuları iyice kuvvetlendirip, insanların yaşam biçimlerini değiştirmesine neden olabilmektedir (Furedi, 2017, s. 11). COVID-19 sürecinde oluşan korku ortamında insanlar kolonya ve sirke kullanımında artış, toplu taşıma kullanımında düşüş, evde stok yapma eğilimi, temassız kart işlemlerinde artış gibi davranış değişikliklerine yönelmiştir (IPSOS, 2020).

Korku zihinlere hâkim gelince, dünyadaki sorunlar ve zorluklar abartılmaya ve olası çözümler göz ardı edilmeye başlanır. Korku ve panik kendi kendini haklı çıkaran bir dinamiğe sahiptir (Furedi, 2017, s. 13). COVID-19 salgınının ilk dönemlerinde enfekte olma korkusu, enfekte olduktan sonra ölüm veya sakatlıkla sonuçlanır mı korkusu, aşı bulunur mu korkusu gibi korkular sürekli birbirini beslemiştir. İlk dönemlerde aşının bulunup bulunmayacağı kaygısını taşıyan insanlar zamanla aşı içerisine yerleştirilen çipler sayesinde her hareketinin

izleneceği gibi rasyonel olmayan çıkarımlarda bulunarak yeni kaygılar yaratmıştır. Bitmeyen kaygı ve korku hâli, bu hâlin her haneye ulaşması kimi toplum ya da kişilerde rasyonel olmayan davranışlar sergilemesi korkunun da dünyaya yayılan bir pandemi olduğunun göstergesidir. Asıl ve gerçek korkularla olan mücadeleyi gölgeleyen bu toplumsal kaygı düzeyi, günümüz insanın en önemli sorunlarından biridir. Bu sorun sadece büyük tehlikeler için değil küçük tehlikeler için de geçerlidir. Bu tehlikeleri yaşadığımız çağ, toplum ve sosyo-ekonomik durumumuzla anlamlandırma biçimimiz değişmektedir. Tarih boyunca birçok afet ve felaket yaşanmıştır, ancak bu olaylara verilen tepki, toplumun ruh durumuna göre değişmiştir (Furedi, 2017, s. 33).

Korkunun gerçek olduğu bir durumda gösterilen davranışın, refleksin anlaşılabilir bir tarafı vardır. Ama korkunun gerçek olmadığı, yalan yanlış haberlerle toplumsal paniğe neden olduğu durumlarda gösterilen davranış ve refleksler gerçektir. COVID-19 döneminde halkın marketlere bir daha hiç gıda bulamayacakmış gibi saldırması, rafları boşaltması bu irrasyonel davranışların korku kültürünün karakteristik özelliğini göstermektedir. Toplumsal paniğe neden olan bilgilerin dürüst olmayan bir şekilde dağılması toplum sağlığı için ciddi tehditler oluşturmaktadır.¹⁵ Otoriteye güven sarsmakta, her şeye şüpheyle yaklaşılmaktadır. Oysaki günümüzün en önemli ve gerçek sorunlarından biri olan iklim değişikliğine karşı belli toplumsal hareketlerin dışında halkın oluşturduğu bir panik hâli yoktur. Bunun en önemli etkenlerden biri yavaş geliyor olması ve doğrudan ani can ve mal kaybına neden olmamasını görmeyişimizdir. Aynı zamanda medya faktörü de iklim değişikliği üzerinde ciddi bir bilinçlenme kampanyası yürütmemektedir. Medyanın bazı riskleri diğerlerine oranla işlemesi düşündürücüdür. 1995 yılında Zaire’de Ebola salgını olduğu dönemde Bangladeş’te oluşan fırtına sonrası ishal salgınında daha fazla insan ölmesine rağmen uluslararası medyanın ilgisini daha az çekmiştir (Furedi, 2017). Nitekim kardiyovasküler hastalıklar, obezite, sigara bağımlılığı, GDO’lu ürünler ciddi sağlık problemleriyken bu problemler için bir panik havası oluşmamaktadır. Medyanın korkuyu yönlendirebilme etkisi bilinen bir gerçektir. COVID-19 sürecinde ilk dönemler özellikle yere düşüp bayılan insanlar, yoğun bakım görüntüleri, karantina görüntüleri vb. insanın karanlık bir dünyada hissetmesine neden olan görüntüler işlenmiştir. İnsanları risk skalasına göre değerlendirmeyen -COVID-19 için risk faktörleri-enfekte olan herkesin aynı hastalık süreci yaşayacakmış gibi işlenmesi risk faktörüne sahip olmayan insanların ciddi risk altındaymış gibi hissetmesine neden olmuştur. İnsanların rahat bir nefes almasına neden olabilecek bir medya anlayışıyla karşılaşılmamıştır. İşte hem korku kültürünün hem de toplumsal paniğin en önemli sorunlarından biri *gerçek ve gerçek dışı* olanı ayırt edememesidir. COVID-19 gibi bir hastalıktan etkilenmemiz ya da sevdiğimizlerin etkilenmesi bir ihtimalken kapımızda duran ve her an kapıyı çalıp içeri girecekmiş gibi lanse edilmesi ancak korku toplumu ile açıklanabilmektedir. Sonuç itibarıyla hastalığa yakalanmak bir ‘gerçek’ ama herkes ölecekmiş gibi lanse edilmesi ‘gerçek dışı’dır.

Sonuç

Afetlerin anlamının değişmesinde rolü olan modernizm, risk, korku, belirsizlik gibi kavramların COVID-19 salgın sürecinde hayatımızda tekrar önemi ortaya çıkmıştır. Sınıf farkı dinlemeksizin herkesi enfekte etmesi gibi özelliklerle risk toplumuna işaret ederken, mortalite ve morbidite oranlarının hep güncel bir haber unsuru olarak toplumsal paniğe neden olmasıyla korku kültürüne işaret etmektedir. İnsanlık sahip olduğu teknolojik ve bilimsel gelişmeler sayesinde dönemselsel olarak bu salgınla mücadele edecek güce ve potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Yalnız bir sonraki salgınlara zemin hazırlamaya devam edecek miyiz, doğa yıkımına göz yumup, modern yaşamın labirentlerinde kaybolmaya devam edecek miyiz, sorularına cevap bulmak gerekecektir. Salgının etkilediği tek unsur biz canlılar değiliz, cansız

¹⁵<https://www.zaferdergisi.com/makale/13607-toplumsal-panik-atak.html>, Erişim Tarihi: 19.03.2022

yapılar üzerinde de büyük etkisi bulunmaktadır. Bu etkilerin minimize edilip bu afetten daha güçlü çıkmak gerekmektedir. Doğanın toplumsallaşmasının (Beck, 2019) bir sonucu olan COVID-19, hastalığının sonuçları itibariyle insanın üstlenmesi gereken sorumlulukları bulunmaktadır. Doğaya karşı yeni bir yaklaşımın geliştirilmesi elzem ve acil bir sorumluluktur. Modernizmin hayatımıza getirdiği konforun, teknolojinin ve bilginin doğru kullanımı nasıl olacaktır? Yüzyıllar boyunca muhtaç olduğumuz bilgi, bugün bir hayli fazladır. Bu fazlalığın yararsız kısımlarının oluşturduğu yan etkileri saf dışı bırakmak gerekmektedir. Medya veya başka yapılarla yaratılan korkunun önüne geçmek için rasyonel çizgileri keşfetmek ve bu yolda yürümek gerekmektedir. Bu çalışmanın değerlendirdiği korku kültürünün, toplumsal paniklerin daha çok araştırılmasına ihtiyaç vardır. Yapılacak araştırmaların bir sonraki salgın durumlarında gerekli aksiyonları alma konusunda yardımcı ve destekleyici olacağı düşünülmektedir.

COVID-19 salgını risk toplumu, belirsizlikler ve korku kültürü bağlamında değerlendirilen bu çalışma; aynı zamanda çevresel, ekonomik, ekolojik, sağlık vb. tehlikelere de işaret etmektedir. İşaret edilen tehlike ve tehditlerin en önemli özelliği küresel bir yapıya sahip olmasıdır. Sorunlarımız küresel ise çözümün de küresel olması gerekmez mi? (Balasubramanian, 2020) DSÖ, BM, AB vb. uluslararası oluşumların COVID-19 ile sınavını başarıyla geçtiği söylenemez. Tehlikelerin sonuçları tüm küreyi etkiliyorsa, tüm kürenin bu sonuçları kompanse edecek, kolektif hareket edecek yapılara ihtiyaç vardır. Beck'in belirttiği ekolojik afetler ve radyolojik serpinti ülkelerin sınırlarını aşmakta ve zengin fakir ayrımı yapmamaktadır. COVID-19 bulaşma riski de sınıf ayrımı gözetmemektedir (Beck, 2017, s. 27). Fakat COVID-19 yarattığı etkiler ve sonuçlar anlamında her sınıfı aynı derecede etkilememektedir. Tehlikelerin ve risklerin dağılımında oluşan bu adaletsizliği ortadan kaldıracak yeni yapılar gereklidir.

Kaynakça

- Balasubramanian, M. (2020). *COVID-19 The new age pandemic*. E-Book: Notion Press.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Kapımızdaki yabancılar* (E. Barca, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2019). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru* (K. Özdoğan & B. Özdoğan, Çev.). İthaki Yayınları.
- Bulut, Y. & Usta Kara, I. (2022). COVID-19 ve risk yönetimi: Sistematik bir inceleme. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(1), 173-186.
- Çakır, B. (2011). Belirsizlik ve korkunun yeni düzenin oluşmasına katkısı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 36, 63-82.
- Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck'in risk toplumu kuramı. *Istanbul University Journal of Sociology*, 3(14), 129-157.
- Erkmen, O. (2010). Gıda kaynaklı tehlikeler ve güvenli gıda üretimi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 53(3), 220-235.
- Esgin, A. (2013). İmal edilmiş belirsizlikler çağının sosyolojik yönelimi: Ulrich Beck ve Anthony Giddens kaynaklı "Risk Toplumu" tartışmaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3), 683-696.
- Furedi, F. (2017). *Korku kültürü: Risk Almanın riskleri* (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gençöz, T. (1998). Korku: Sebepleri, sonuçları ve baş etme yolları. *Kriz Dergisi*, 6(2), 9-16.
- Gezgüç, G. M. & Duman, D. (2020). Pandemiyle mücadele ve siyasi liderlerin tutumları: ABD, Almanya, Brezilya ve Yeni Zelanda karşılaştırması. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 253-275.
- Giddens, A. (2020). *Modernliğin sonuçları* (E. Kurdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Hopancı, B., Akdeniz, H. & Şahin, Ö. (2021). COVID-19 pandemisinin havacılık sektörü üzerine etkileri. *Mühendis ve Makina*, 62(704), 446-467.
- IPSOS (2020). Koronavirüs Salgını & Toplum. Erişim adresi (23 Mart 2022): https://www.ipsos.com/sites/default/files/ipsos_koronavirus-ve-toplum_mart2020-vf.pdf
- İnce, C. (2020a). Afetler çağı, afetlerin yapısal dönüşümü ve COVID-19. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 565-578.
- İnce, C. (2020b). Bir afet biçimi olarak COVID-19 ve sağlık çalışanlarının deneyimleri. B. Küçüksaraç (Ed.), *Sosyal ve beşerî bilimlerde akademik çalışmalar içinde* (s. 105-126). Lyon: Livre De Lyon.
- Hayta, Y. (2016). Kent kültürü ve değişen kent kavramı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 165-184.
- Kara, E. (2020). COVID-19 Pandemisi ve Türkiye’de kayıt dışı çalışanlar. *Electronic Turkish Studies*, 15(6), 603-619.
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 3-17.
- Koçak, H. & Sarı, B. (2021). Türkiye’de COVID-19 ile mücadele sürecine afet yönetimi açısından bir yaklaşım. *Resilience*, 5(1), 37-49.
- Polat, E. & Kahraman, S. (2021). Antroposen Çağı’nda pandemi ve kentlerin durumu. *Antropoloji*, 41, 21-31.
- Soydemir, S. (2011). Modernizmin karanlık yüzü: Risk toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 169-178.
- Tek, N. A. & Koçak, T. (2020). Koronavirüsle (COVID-19) mücadelede beslenmenin bağışıklık sisteminin desteklenmesinde rolü. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 18-45.
- Tekin, S. (2020). Küresel risk toplumu ve toplumsal tecrit. *Birikim*. Erişim adresi (30 Ağustos 2022): <https://birikimdergisi.com/guncel/10045/kuresel-risk-toplumu-ve-toplumsal-tecrit>
- Ulutaş, U. (2020). Koronavirüs sonrası küresel trendler. U. Ulutaş (Ed.), *COVID-19 sonrası küresel sistem: eski sorunlar, yeni trendler içinde* (s.10-10). Ankara: SAM Yayınları.
- WWF. (2020). The loss of nature and rise of pandemics. Protecting human and planetary health. Erişim adresi (23 Mart 2021): https://wwfint.awsassets.panda.org/downloads/the_loss_of_nature_and_rise_of_pandemicsprotecting_human_and_planetary_health.pdf
- Yıldırım, M. Ö. (2020). Risk toplumundan kriz yönetimine medya ve COVID-19. *Yeni E*, 43, 50-55.
- Yurdigül, A. (2018). *Medya ve korku kültürü: Korku kültürünün yaratım sürecinde televizyon haberleri*. İstanbul: Cinus Yayınları.

Araştırmacıların Katkı Oranı:

1. Yazar: %55
2. Yazar: %45

Çatışma Beyanı: Bu çalışmada yazarlar arasında, herhangi bir kurum ya da şahıs çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Bu çalışmada destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır.